

مقایسه مفاد قانون جدید مالکیت صنعتی (1386) با مفاد موافقتنامه تریپس در زمینه حق اختراع

وحید بزرگی¹ و امیر هوشنگ فتح‌زاده²

چکیده

قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری در تاریخ 1386/11/3 در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید تا جایگزین قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب 1310 بشود. هدف از تصویب قانون جدید، انطباق قوانین داخلی با استانداردهای بین‌المللی به‌ویژه مفاد موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) بوده است. از آنجا که ایران در مسیر الحاق به سازمان جهانی تجارت قرار گرفته و یکی از الزامات الحاق نیز مطابقت قوانین و مقررات داخلی با قواعد و مقررات این سازمان است، در مقاله حاضر درصدد مقایسه مفاد قانون جدید مالکیت صنعتی با مفاد موافقتنامه تریپس در زمینه حق اختراع برآمده‌ایم. نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که قانون جدید مالکیت صنعتی، به رغم سازگاری زیاد آن با مفاد موافقتنامه تریپس، باز هم در موارد معدودی مثل استفاده از استثنائات و انعطاف‌های موافقتنامه تریپس، مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه، مقابله با رویه‌های ضد رقابتی، خاتمه حقوق یا واردات موازی، حفاظت از اطلاعات افشانشده و برخی مسائل دیگر دارای کمبودها و ابهاماتی است.

واژگان کلیدی:

قانون ثبت علائم و اختراعات (1310)؛ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری (1386)؛ موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس)؛ حق اختراع؛ سازمان جهانی تجارت.

طبقه‌بندی JEL: O34, F13

1- استادیار مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی
2- دانشجوی دوره دکتری مدیریت راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی

1) مقدمه

موافقتنامه جنبه‌های تجاری حقوق مالکیت فکری (تریپس) یکی از سه رکن نظام حقوقی سازمان جهانی تجارت (شامل موافقتنامه‌های مربوط به تجارت کالا، خدمات و مالکیت فکری) است. این موافقتنامه جامع‌ترین سند بین‌المللی در مورد حقوق مالکیت فکری است و حوزه‌هایی مثل حق نسخه‌برداری (کپی‌رایت) و حقوق جانبی، علائم تجاری، علائم جغرافیایی، طرح‌های صنعتی، حق اختراع، طرح‌های ساخت مدارهای یکپارچه و اطلاعات افشاء نشده یا اسرار تجاری را در برمی‌گیرد. در این موافقتنامه، در هریک از حوزه‌های مذکور به مسائلی مثل موضوع مورد حمایت، حقوق صاحبان مالکیت فکری و استثنائات آن، و حداقل دوره حمایت اشاره شده است. در این موافقتنامه به چهار کنوانسیون به نام کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی (1967)، کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری (1971)، کنوانسیون رم برای حمایت از اجراکنندگان، تولیدکنندگان آثار صوتی و سازمان‌های پخش رادیو-تلویزیونی (1961) و معاهده مالکیت فکری درباره مدارهای یکپارچه (1989) اشاره شده است، ولی الحاق به آنها برای اعضاء الزامی نیست و فقط رعایت مفاد ماهوی اسناد اول و دوم و چهارم با ذکر مواد معینی از آنها الزامی شده است. در مواردی هم که کنوانسیون‌های مذکور ساکت یا ناقص بوده‌اند، موافقتنامه تریپس تعهدات جدیدی را افزوده و بدین ترتیب می‌توان آن را جامع‌ترین سند درباره حقوق مالکیت فکری خواند.

از آنجایی که سازمان جهانی تجارت با توجه به گستردگی عضویت و صلاحیت آن همراه با ضمانت اجرای ناشی از سازوکار حل اختلاف آن به مؤثرترین سازمان بین‌المللی در حوزه تجارت تبدیل شده و ایران هم در مسیر الحاق به این سازمان قرار گرفته است، مقایسه قوانین داخلی ایران با مقررات سازمان جهانی تجارت و انجام اصلاحات لازم از جمله در زمینه حقوق مالکیت فکری از اهمیت بسیاری برخوردار است.

در زمینه حق اختراع از سال 1310 قانون قدیم ثبت علائم و اختراعات اجرا می‌شد که به دلیل قدیمی بودن آن، با استانداردهای بین‌المللی از جمله مفاد موافقتنامه تریپس فاصله

زیادی داشت. در تاریخ 1386/11/3 قانون جدیدی با عنوان «قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری» در مجلس شورای اسلامی برای اجرای آزمایشی به مدت 5 سال به تصویب رسید که پس از انتشار آن در روزنامه رسمی در تاریخ 1387/2/1، در نیمه دوم اردیبهشت 1387 لازم‌الاجرا گردید.

هدف مقاله حاضر مقایسه مفاد این قانون با قانون قدیم ایران و مفاد موافقتنامه تریپس در زمینه حق اختراع است تا مشخص شود که قانون جدید چه تفاوت‌هایی با قانون قدیم دارد و تا چه میزان با مفاد موافقتنامه تریپس سازگار است. شایان ذکر است که در موافقتنامه تریپس، علاوه بر مواد عمومی، عمدتاً در مواد 27-34 به حق اختراع پرداخته شده است و در ماده 2 این موافقتنامه هم اعضاء ملزم شده‌اند که مواد 1 تا 12 و 19 کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی (1967) را رعایت کنند که برخی از مواد مذکور هم به حق اختراع مربوط می‌شوند.¹

بر این اساس، در سطور زیر ابتدا به بررسی مفاد موافقتنامه تریپس در مورد حق اختراع از جمله مفاد مربوطه کنوانسیون پاریس و سپس به بررسی مفاد قوانین قدیم و جدید ایران در این زمینه خواهیم پرداخت تا کمبودها و مغایرت‌های این قوانین با دو سند بین‌المللی مذکور روشن شود.

(2) موافقتنامه تریپس

(2-1) مفاد موافقتنامه

در موافقتنامه تریپس، علاوه بر مفاد عمومی و اصول کلی مثل رفتار ملی، رفتار دولت کامله‌الوداد و شفافیت، مفاد خاصی درباره حق اختراع وجود دارد که عمدتاً به شرح زیر است:

ماده 27 موافقتنامه تریپس به موضوع قابل ثبت اختصاص یافته است. طبق بند 1

1- برای مشاهده متن فارسی موافقتنامه تریپس، ر.ک. به منبع شماره 1، ص 486-543. برای مشاهده متن انگلیسی این موافقتنامه هم ر.ک. به منبع شماره 2، ص 320-353. برای مشاهده متن انگلیسی کنوانسیون پاریس نیز ر.ک. به پایگاه اینترنتی سازمان جهانی مالکیت فکری: <http://www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/trtdocs-wo020.html>.

این ماده، حق ثبت برای هرگونه اختراعی، اعم از محصول یا فرایند، در تمام رشته‌های فناوری وجود دارد، به شرط آن که این اختراع دارای سه ویژگی باشد: جدید بودن، بدیع یا غیربدیهی بودن، و قابل کاربرد صنعتی یا مفید بودن. ضمناً، با رعایت بند 4 ماده 65، بند 8 ماده 70 و بند 3 ماده حاضر، ثبت و برخوردارگی از حق ثبت بدون تبعیض از لحاظ محل اختراع، رشته تکنولوژی و این که محصولات وارد شده‌اند یا در محل تولید شده‌اند، وجود خواهد داشت.

بند‌های 2 و 3 ماده 27 به استثنائات مجاز در مورد ثبت اختراع اشاره کرده‌اند. طبق بند 2، اعضاء می‌توانند از اختراعات قابل ثبت، اختراعاتی را مستثنی سازند که ممانعت از استفاده تجاری از آنها در قلمروشان برای حفظ نظم عمومی یا اخلاق، از جمله حفظ حیات یا بهداشت انسان، حیوان یا گیاه یا برای اجتناب از لطمه جدی به محیط زیست ضرورت دارد، مشروط به این که چنین استثنایی صرفاً به این دلیل نباشد که قانونشان چنین استفاده‌ای را منع کرده است. به عبارت دیگر، باید یک رابطه عینی بین استفاده تجاری از اختراع مورد نظر و به خطر افتادن نظم عمومی و اخلاق در کشور مربوطه وجود داشته باشد. به علاوه، کلمه «از جمله» نشانگر آن است که در بند مذکور صرفاً به برخی مصادیق نظم عمومی یا اخلاق اشاره شده است و معنای نظم عمومی یا اخلاق وسیع‌تر از آن است. طبق بند 3 ماده 27 نیز اعضاء می‌توانند در مورد قابل ثبت بودن اختراعات، استثنائات زیر را قایل شوند:

الف- روش‌های تشخیص، درمان و جراحی برای مداوای انسان یا حیوان؛

ب- گیاهان و حیوانات غیر از میکرو ارگانیسم‌ها، و فرایندهای اساساً بیولوژیک برای تولید گیاهان یا حیوانات غیر از فرایندهای غیربیولوژیک و میکروبیولوژیک. البته اعضاء برای حمایت از گونه‌های گیاهی از طریق ثبت اختراع یا به وسیله یک نظام اختصاصی یا ترکیبی از آنها ترتیباتی مقرر خواهند داشت.

در واقع، طبق شق «ب» بند 3، گیاهان و حیوانات و فرایندهای اساساً بیولوژیک

برای تولید گیاهان یا حیوانات قابل استثناء هستند. طبق شق «الف» نیز فقط روش‌های استفاده از اختراعات و ابداعات برای درمان انسان یا حیوان قابل استثناء هستند و نه خود محصولات و فرایندهای دارویی و درمانی.¹

ماده 28 به حقوق اعطایی پرداخته است. طبق بند 1 این ماده، ثبت اختراع به مالک آن حقوق انحصاری زیر را اعطا خواهد کرد:

الف- در مواردی که موضوع ثبت یک محصول است، چنانچه اشخاص ثالث بدون موافقت مالک اقدام به ساخت، استفاده، عرضه برای فروش، فروش یا وارد کردن این محصول برای مقاصد یادشده کرده باشند، از اقدامات آنها جلوگیری به عمل آورد.²

ب- در مواردی که موضوع ثبت یک فرایند است، چنانچه اشخاص ثالث بدون موافقت مالک اقدام به استفاده از فرایند کرده باشند، از این اقدام و همین‌طور از استفاده، عرضه برای فروش، فروش یا وارد کردن دست‌کم محصولی که مستقیماً از این فرایند برای مقاصد یادشده به دست می‌آید، جلوگیری به عمل آورد. بر این اساس، اعضا می‌توانند برای محصولاتی که به طور مستقیم به دست نیامده‌اند مطابق الزامات خود قوانینی را مقرر نمایند.

طبق بند 2 ماده 28 نیز مالکان اختراعات ثبت‌شده همچنین از حق واگذاری یا انتقال اختراع ثبت‌شده از طریق ارث و انعقاد قراردادهای اعطای مجوز (لیسانس) برخوردار خواهند بود.

در بند 7 ماده 70 آمده است که در مورد آن دسته از حقوق مالکیت فکری که حمایت از آنها مشروط به ثبت است، به درخواست‌های حمایتی که در تاریخ اجرای موافقتنامه حاضر برای عضو مورد بحث بلامتکلیف هستند؛ اجازه اصلاح داده می‌شود تا حمایت‌های اضافی پیش‌بینی شده در مقررات این موافقتنامه تقاضا گردد. این اصلاحات

1- برای مشاهده تفاسیر و آراء مربوط به مفاد موافقتنامه تریپس، علاوه بر مراجعه به دعاوی مربوطه در پایگاه اینترنتی سازمان جهانی تجارت با آدرس www.wto.org، ر.ک. به منابع شماره 3 و 4.

2- عده‌ای معتقدند که فعل «وارد کردن» در جمله مذکور تلویحاً ماده 6 موافقت‌نامه تریپس درباره خاتمه حقوق (exhaustion) را نسخ می‌کند، ولی در زیرنویس جمله مذکور آمده است که «این حق همانند سایر حقوق اعطایی در چارچوب موافقت‌نامه حاضر درخصوص استفاده، فروش، ورود و سایر موارد توزیع کالا، مشمول مقررات ماده 6 می‌باشد».

در برگیرنده موضوع جدیدی نخواهد بود.

ماده 29 به لزوم افشای اطلاعات مربوط به اختراع پرداخته است. در بند 1 این ماده آمده است که متقاضی ثبت باید اختراع را به گونه‌ای افشاء سازد که پیاده کردن اختراع برای یک استادکار ماهر به قدر کافی روشن و کامل باشد. در موافقتنامه تریپس الزام نشده است که مخترع باید بهترین راه اعمال و به‌کارگیری اختراع را افشاء نماید و این مسئله به قوانین داخلی هر عضو مربوط می‌باشد که چگونه مخترع را ملزم به افشای اختراع بنماید. طبق بند 2 این ماده هم اعضاء می‌توانند از متقاضی ثبت اختراع بخواهند که اطلاعاتی را درخصوص درخواست‌های خارجی خود و حقوق دریافتی از خارج ارائه نماید.

در ماده 30 با عنوان استثنائات حقوق اعطایی آمده است که اعضاء می‌توانند استثنائات محدودی را در مورد حقوق انحصاری ناشی از ثبت اختراع قایل شوند، مشروط بر این که استثنائات مزبور مغایرتی غیرمعقول با استفاده معمولی از اختراع ثبت شده نداشته باشد و به منافع مشروع مالک اختراع ثبت شده، با توجه به منافع مشروع اشخاص ثالث، لطمه‌ای غیرمعقول وارد نیاورد. نکته‌ای که باید مورد توجه قرار بگیرد این است که تمامی این شرایط و الزامات باید با هم حاصل شوند تا حقوق اعطایی مورد استثناء قرار بگیرد. توضیح دیگر این که آنچه در ماده 5 سوم کنوانسیون پاریس در مورد استفاده از مورد اختراع در کشتی‌ها و وسایل نقلیه هوایی ذکر شده است، به نوعی از استثنائات حقوق اعطایی در حق اختراع می‌باشد که در کنوانسیون پاریس به صورت مثال و مصداقی ذکر شده است، در حالی که در موافقتنامه تریپس فقط شرایط مورد اشاره قرار گرفته و از ارائه مصداق خودداری گردیده است.

در ماده 31 نیز به استفاده‌های دیگر بدون کسب اجازه از دارنده حق اشاره شده است. در موافقتنامه تریپس از اصطلاح مجوز اجباری¹ در مورد حق اختراع استفاده نشده است، بلکه از اصطلاح «استفاده‌های دیگر» استفاده گردیده است که بهره‌برداری دولت را هم دربرمی‌گیرد و مجوز اجباری فقط یکی از مصداق آن است. طبق ماده 31، در مواردی

1- compulsory license

که قانون یک عضو اجازه استفاده‌های دیگر (یعنی استفاده‌هایی غیر از موارد مجاز طبق ماده 30)، از جمله استفاده دولت یا اشخاص ثالث مجاز از طرف دولت را از موضوع ثبت یا اختراع بدون کسب اجازه دارنده حق می‌دهد، این استفاده تنها در مواردی اجازه داده می‌شود که استفاده‌کننده موردنظر، قبل از این استفاده، تلاش‌هایی را برای کسب اجازه از دارنده حق طبق شرایط و ترتیبات معقول تجاری به عمل آورده و این تلاش‌ها ظرف مدتی معقول به ثمر نرسیده باشد. در مواردی که اضطرار ملی یا سایر شرایط حایز فوریت فوق‌العاده وجود دارد یا در مورد استفاده عمومی غیر تجاری، یک عضو می‌تواند از الزام یادشده چشم‌پوشی کند. ... ضمناً، دامنه و مدت چنین استفاده‌ای محدود به منظوری خواهد بود که برای آن اجازه داده شده است و چنین استفاده‌ای غیر انحصاری و غیر قابل واگذاری (مگر همراه با آن بخش از بنگاه یا شهرت تجاری که از این استفاده بهره‌مند می‌شود) خواهد بود و با در نظر گرفتن ارزش اقتصادی اجازه، به دارنده حق پرداخت کافی برحسب اوضاع و احوال هر مورد صورت خواهد گرفت. ... طبق بند 6 ماده 70 هم اعضاء الزامی ندارند که ماده 31 یا شرط مذکور در بند 1 ماده 27 در این خصوص را که حقوق ناشی از اختراع ثبت‌شده بدون تبعیض از نظر رشته تکنولوژی قابل بهره‌برداری است، در موارد استفاده بدون اجازه از دارنده حق هنگامی که دولت قبل از تاریخ نهایی شدن موافقتنامه حاضر چنین استفاده‌ای را اجازه داده باشد، اعمال کنند. در ماده 32 آمده است که در مورد هر تصمیمی در خصوص ابطال یا لغو ثبت باید فرصت تجدیدنظر قضایی وجود داشته باشد. در ماده 33 به مدت حمایت اشاره شده است: حداقل 20 سال از تاریخ تشکیل پرونده.

ماده 34 به وظیفه اثبات در مورد فرایندها پرداخته است. طبق بند 1 این ماده، از نظر رسیدگی‌های حقوقی در مورد نقض حقوق مالک فرایندهای ثبت‌شده طبق ماده 28، چنانچه موضوع ثبت، فرایند تولید یک محصول باشد، مقامات قضایی از این اختیار برخوردار خواهند بود که به مدعی علیه دستور دهند که ثابت نماید فرایند تولید محصول همانند، با فرایند ثبت‌شده تفاوت دارد. بنابراین، اعضاء حداقل در یکی از شرایط زیر

مقرر خواهند داشت که هرگونه محصول همانندی که بدون کسب موافقت مالک اختراع ثبت شده تولید شود، در صورت عدم وجود دلیل خلاف، به دست آمده از فرایند ثبت شده تلقی می‌گردد:

الف- چنانچه محصول به دست آمده از فرایند ثبت شده، جدید باشد؛

ب- چنانچه احتمال زیادی وجود داشته باشد که کالای همانند از فرایند مزبور ساخته شده و مالک اختراع ثبت شده نتوانسته است با تلاشی معقول، فرایندی را که واقعاً مورد استفاده قرار گرفته است تشخیص دهد.

طبق بند 2 ماده مذکور هم اعضاء می‌توانند مقرر دارند که وظیفه اثبات اشاره شده در بند 1 تنها در صورتی بر عهده مدعی علیه خواهد بود که شق «الف» بالا یا شق «ب» بالا تحقق یابد. طبق بند 3 ماده مذکور نیز در ارائه دلایل مدعی علیه‌ها، منافع مشروع آنها در مورد حمایت از اسرار تولیدی و تجاری آنها مورد توجه قرار خواهد گرفت.

در ماده 65 موافقتنامه تریپس با عنوان ترتیبات انتقالی به کشورهای درحال توسعه این اختیار داده شده است که اجرای این موافقتنامه را تا 5 سال پس از لازم‌الاجرا شدن موافقتنامه تأسیس سازمان جهانی تجارت به تعویق اندازند (یعنی تا اول ژانویه سال 2000). طبق بند 4 ماده 65 نیز این کشورها، در صورتی که در تاریخ لازم‌الاجرا شدن موافقتنامه تریپس برای آنها به حمایت از ثبت محصول [نه فرایند] در حوزه‌ای از فناوری [مثل بخش دارو] نپرداخته باشند، می‌توانند اجرای بخش مربوط به حق اختراع در موافقتنامه تریپس را در مورد آن حوزه از فناوری برای 5 سال دیگر به تأخیر اندازند.¹ البته طبق بند 8 ماده 70، در مواردی که یک عضو در تاریخ لازم‌الاجرا شدن موافقتنامه سازمان جهانی تجارت، ترتیبات حمایت از اختراع در مورد محصولات دارویی و محصولات شیمیایی کشاورزی را متناسب با تعهداتش به موجب ماده 27 فراهم نکرده

1- شایان ذکر است که این مهلت‌ها برای اعضای اولیه سازمان جهانی تجارت بوده است و برای کشورهای درحال الحاق، همه چیز به مذاکرات الحاق بستگی دارد و در این مذاکرات معمولاً مهلت چندانی به کشورهای متقاضی الحاق داده نمی‌شود و، با توجه به طولانی بودن مذاکرات الحاق، از این کشورها خواسته می‌شود که در این فرصت طولانی خود را آماده ساخته و به محض الحاق به سازمان جهانی تجارت، مفاد موافقت‌نامه تریپس را هم به اجرا درآورند.

باشد، این عضو:

الف- به رغم مفاد ماده 65 درباره ترتیبات انتقالی، از تاریخ لازم الاجرا شدن موافقتنامه سازمان جهانی تجارت، وسایلی فراهم خواهد آورد که بتوان برای درخواست‌های ثبت چنین ابداعاتی تشکیل پرونده داد؛

ب- در تاریخ اجرای موافقتنامه حاضر، معیارهای ثبت اختراع مقرر در این موافقتنامه را در مورد این درخواست‌ها اعمال خواهد کرد، به طوری که بتوان گفت که معیارهای مزبور در تاریخ تشکیل پرونده در قلمرو آن عضو، یا اگر تقدم مطرح بوده و تقاضا گردد، در تاریخ درخواستی که مقدم است، وجود داشته‌اند؛

ج- حمایت در قالب ثبت اختراع را طبق موافقتنامه حاضر، از تاریخ اعطای حق اختراع و برای بقیه مدت حق اختراع که طبق ماده 33 این موافقتنامه از تاریخ تشکیل پرونده محاسبه می‌شود، برای آن بخش از درخواست‌های مزبور که با معیارهای حمایت مقرر در شق «ب» بالا انطباق داشته باشد فراهم خواهد ساخت.

طبق بند 9 ماده 70 نیز در مواردی که کالایی موضوع درخواست ثبت اختراع در قلمرو عضوی طبق شق «الف» بند 8 این ماده (ذکرشده در بالا) باشد، به رغم مفاد ماده 65 درباره ترتیبات انتقالی، به این کالا برای مدت 5 سال پس از اخذ مجوز بازاریابی در قلمرو عضو مزبور و یا تا زمانی که حق ثبت این کالا در قلمرو این عضو قبول یا رد شود، هر کدام که کوتاه‌تر باشد، حق بازاریابی انحصاری اعطاء خواهد شد، مشروط بر این که بعد از لازم الاجرا شدن موافقتنامه سازمان جهانی تجارت، برای درخواست ثبت اختراع، پرونده تشکیل گردیده و حق اختراع برای این کالا در قلمرو عضو دیگر اعطا شده و اخذ مجوز بازاریابی در قلمرو عضو اخیر صورت گرفته باشد. ذکر این نکته هم ضروری است که همیشه داشتن حق اختراع به طور خودکار منجر به استفاده از آن توسط مخترع نمی‌شود، بلکه در مواردی ضرورت اخذ مجوز بازاریابی و بهره‌برداری قبل از هرگونه استفاده تجاری خصوصاً در مورد محصولات شیمیایی و بهداشتی بسیار جدی است، گو این که در همین مدت تا اخذ چنین مجوزهایی، صاحب حق اختراع می‌تواند از هرگونه

استفاده‌ای نسبت به مورد اختراع، دیگران را منع نماید.

ماده 70 با عنوان حمایت از موضوعات موجود مفاد دیگری هم دارد که درخور توجه است. طبق بند 1 این ماده، موافقتنامه تریپس در مورد اقداماتی که قبل از تاریخ اجرای این موافقتنامه برای عضو مورد بحث انجام گرفته‌اند تعهدی ایجاد نمی‌کند و طبق بند 2 این ماده، موافقتنامه تریپس در مورد کلیه موضوعاتی که در تاریخ اجرای این موافقتنامه برای عضو مورد بحث وجود داشته و در تاریخ مذکور در قلمرو این عضو مورد حمایت می‌باشند یا با معیارهای حمایتی مقرر در این موافقتنامه انطباق داشته یا بعداً خواهند داشت تعهداتی را ایجاد می‌کند، مگر این که در موافقتنامه حاضر به گونه‌ای دیگر مقرر شده باشد. به عبارت دیگر، مفاد موافقتنامه تریپس در مورد اقدامات گذشته (قبل از اجرای این موافقتنامه) عطف به ماسبق نمی‌شود، ولی در مورد حقوق موجود در زمان اجرای این موافقتنامه عطف به ماسبق می‌شود. طبق بند 2 ماده 70، در مورد موضوعاتی که در تاریخ اجرای این موافقتنامه برای عضو مورد بحث، در زمره حوزه عمومی یا اموال عمومی¹ درآمده‌اند، تعهدی برای اعاده حمایت وجود ندارد. در بند 4 ماده مذکور هم چنین آمده است: «در مورد هرگونه اقدامی نسبت به موضوعات خاص متضمن موضوع مورد حمایت که طبق قوانین منطبق با موافقتنامه حاضر نقض محسوب می‌شود و این اقدام قبل از قبول موافقتنامه تأسیس سازمان جهانی تجارت توسط یک عضو شروع شده یا در مورد آن اقدام، سرمایه‌گذاری عمده‌ای صورت گرفته باشد آن عضو می‌تواند در خصوص وسایل جبران خسارتی که در اختیار دارنده حق [مالکیت فکری] در مورد ادامه اجرای چنین اقدامی پس از تاریخ اجرای موافقتنامه حاضر برای عضو مزبور قرار دارد، محدودیت‌هایی به وجود آورد. در چنین مواردی عضو مورد بحث دست کم پرداخت غرامت منصفانه‌ای را مقرر خواهد داشت».

در مواد گوناگونی از موافقتنامه تریپس، از جمله مواد 8 و 40، به اعضاء این حق داده شده است که به اتخاذ اقدامات مقتضی برای جلوگیری از رویه‌های ضد رقابتی² و سوء

1- public domain

2- anti-competitive practices

استفاده از حقوق مالکیت فکری بپردازند. در ماده 6 موافقتنامه این حق به اعضاء داده شده است که خودشان رژیم یا مقررات مربوط به خاتمه حقوق یا واردات موازی¹ را تعیین کنند.² در ماده 39 موافقتنامه هم به حفاظت از اطلاعات افشاء نشده³ و مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه⁴ اشاره شده است.

مواد بسیاری از موافقتنامه تریپس هم به مسئله اجرای حقوق مالکیت فکری اختصاص یافته است (از جمله مواد 61-41) که در آنها به پیش‌بینی تمهیدات لازم برای انجام اقدامات مؤثر قضایی یا اداری علیه نقض حقوق مالکیت فکری از جمله وسایل جبران خسارت، ایجاد رویه‌های منصفانه و عادلانه، ساده و کم‌هزینه، و با مهلت‌های معقول برای اجرای حقوق مالکیت فکری؛ صدور آراء مکتوب و مستدل و بدون تأخیر غیرلازم و اعطای حق درخواست تجدیدنظر در آراء صادره، لزوم تناسب مجازات با جرم و لزوم رعایت منافع اشخاص ثالث، پیش‌بینی اقدامات تأمینی، و پیش‌بینی تعلیق ترخیص کالاهای غیرمجاز به وسیله مقامات گمرکی اشاره شده است.

سرانجام، در ماده 73 موافقتنامه با عنوان استثنائات امنیتی آمده است که هیچ چیز در موافقتنامه حاضر به گونه‌ای تفسیر نخواهد شد که با منافع اساسی امنیتی یک عضو مغایرت داشته یا مانع یک عضو از اتخاذ هرگونه اقدامی به موجب تعهداتش طبق منشور ملل متحد برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی گردد.

2-2) مفاد مرتبط کنوانسیون پاریس

برخلاف موافقتنامه تریپس، در کنوانسیون پاریس به مسائل زیادی مثل موضوع قابل حمایت، حقوق اعطایی و مدت حمایت پرداخته نشده است.⁵ با این حال، در کنوانسیون پاریس، علاوه بر مفاد عمومی مثل شرط رفتار ملی، مفاد خاصی درباره حق

1- exhaustion or parallel importation

2- برای توضیح مفاد موافقتنامه تریپس درباره رویه‌های ضدرقابتی و مسأله خاتمه حقوق، ر. ک. به منبع شماره 5، ص 147-159.

3- undisclosed information

4- unfair competition

5- برای مقایسه مفاد موافقتنامه تریپس با مفاد کنوانسیون‌های سازمان جهانی مالکیت فکری از جمله کنوانسیون پاریس، ر. ک. به منابع شماره

6 و 7.

اختراع وجود دارد که به شرح زیر است:

در بند «الف» ماده 4 به حق تقدم اشاره شده است. طبق این بند، درخواست ثبت یک اختراع در یک عضو باعث حق تقدم (12 ماه) برای درخواست ثبت آن اختراع در سایر اعضا می‌شود. در بند «ب» نیز آمده است که حقوقی که اشخاص ثالث قبل از این به دست آورده‌اند، طبق قانون داخلی هر عضو محفوظ خواهد بود.

ماده 4 دوم به استقلال درخواست‌های ثبت اختراع اشاره کرده و طبق آن، درخواست ثبت اختراع در هر یک از اعضا مستقل از اعضا یا کشورهای دیگر است. طبق ماده 4 سوم نیز مخترع از حق ذکر نام خود در ورقه اختراع برخوردار است.

ماده 4 چهارم به عدم ارتباط قابلیت ثبت به محدودیت‌های فروش اشاره کرده و طبق آن برای رد درخواست ثبت یک اختراع یا برای لغو ثبت یک اختراع نمی‌توان به این دلیل متوسل شد که فروش یک محصول اختراعی یا فروش محصول به دست آمده از یک فرایند اختراعی با محدودیت‌هایی در قانون داخلی مواجه است.

در قسمت «الف» ماده 5 مطالب زیر آمده است:

واردات کالا: اگر صاحب حق اختراع، کالاهای ساخته شده در هر یک از اعضا را به کشوری وارد کند که اختراع در آنجا به ثبت رسیده است، این عمل حق او را سلب نخواهد کرد.

هر یک از اعضا می‌تواند تدابیر قانونی برای اعطای مجوز اجباری به منظور جلوگیری از سوء استفاده از حقوق انحصاری ناشی از حق اختراع - مثل عدم استفاده از آن - پیش‌بینی کند. در صورت عدم کفایت مجوز اجباری برای جلوگیری از سوء استفاده مذکور، حق اختراع می‌تواند لغو شود. این لغو نمی‌تواند زودتر از دو سال از اعطای اولین مجوز اجباری صورت گیرد.

تقاضای مجوز اجباری بر اساس عدم استفاده از اختراع یا عدم استفاده کافی از اختراع نمی‌تواند زودتر از چهار سال از تاریخ تسلیم درخواست ثبت اختراع یا زودتر از سه سال از تاریخ ثبت اختراع - هر کدام که دیرتر تمام شود - صورت گیرد. در صورت ارائه

دلایل موجه از سوی صاحب حق اختراع، تقاضای مجوز اجباری رد خواهد شد. مجوز اجباری غیرانحصاری و غیرقابل انتقال - مگر همراه با آن بخش از بنگاه یا شهرت تجاری که از این مجوز استفاده می‌کند - خواهد بود.

حمایت از حق اختراع مشروط به اشاره به ثبت آن روی کالاها نخواهد بود. در ماده 5 سوم با ذکر استثنائاتی آمده است که در کشورهای عضو، اقدامات زیر نقض حقوق صاحب حق اختراع تلقی نخواهد شد:

استفاده از وسایل مشمول حق اختراع در کشتی‌های سایر اعضا؛ وقتی که این کشتی‌ها به طور موقت یا تصادفی به آب‌های یک عضو وارد شوند و وسایل مذکور صرفاً برای رفع نیازهای کشتی مربوطه به کار روند؛

استفاده از وسایل مشمول حق اختراع در وسایل نقلیه هوایی یا زمینی سایر اعضا؛ وقتی که این وسایل نقلیه به طور موقت یا تصادفی به یک کشور عضو وارد شوند.

در ماده 5 چهارم در مورد واردات کالاهای مشمول یک فرایند اختراعی آمده است که اگر محصولی وارد عضوی شود که در آنجا فرایند تولید آن محصول مورد حمایت قرار دارد، صاحب حق اختراع فرایند مذکور، در رابطه با محصول وارداتی، دارای کلیه حقوقی خواهد بود که طبق قوانین عضو مذکور، بر اساس حق اختراع آن فرایند، در مورد محصولات ساخت داخل خواهد داشت.

در ماده 10 دوم، اعضا ملزم به مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه - هرگونه اقدامی که باعث بی‌اعتباری رقبا، سردرگمی و گمراهی شود - شده‌اند.

در ماده 11، اعضا ملزم شده‌اند که مطابق قوانین داخلی خود، به اعطای حمایت موقت برای اختراعات قابل ثبت مربوط به کالاهای عرضه‌شونده در نمایشگاه‌های بین‌المللی مورد تأیید در داخل قلمرو خود بپردازند.

در ماده 19 نیز آمده است که انعقاد موافقتنامه‌های خاص بین اعضا برای حمایت از مالکیت صنعتی به شرط عدم تعارض آنها با مفاد این کنوانسیون مجاز است.

3) قوانین ایران

3-1) قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب 1310

3-1-1) مفاد قانون

ماده 26 قانون به گستره اختراع، لزوم ثبت آن و حق استعمال انحصاری آن اشاره کرده است. هر قسم اکتشاف یا اختراع جدید در شعب مختلف صنعتی یا کشاورزی به کاشف یا مخترع آن حق انحصاری می‌دهد که طبق شرایط و در مدت مقرر در این قانون از اکتشاف یا اختراع خود استفاده کند، مشروط بر این که اکتشاف یا اختراع مزبور مطابق مقررات این قانون در اداره ثبت اسناد تهران به ثبت رسیده باشد. در ماده 27 شرایط اکتشاف یا اختراع قابل ثبت بیشتر روشن شده است. طبق این ماده، هر کس مدعی یکی از امور زیر باشد می‌تواند تقاضای ثبت کند:

1- ابداع هر محصول صنعتی جدید؛

2- کشف هر وسیله جدید یا اعمال و وسایل موجود به طریق جدید برای تحصیل یک نتیجه یا محصول صنعتی یا کشاورزی.

شق 1 نشان می‌دهد که اختراع قابل ثبت باید جدید، بدیع و دارای کاربرد صنعتی باشد (مواد 36 و 37 نیز به همین خصوصیات اشاره دارند). با توجه به شق 2 نیز به نظر می‌رسد که واژه «اکتشاف» در ماده 26 به معنای اکتشاف صرف اشیاء موجود نیست، بلکه مستلزم نوعی ابداع و نوآوری نیز هست. به علاوه، در شق 2 از عبارت «اعمال و وسایل موجود به طریق جدید...» تلویحاً می‌توان استنباط کرد که «فرایندها» نیز می‌توانند مورد حمایت این قانون قرار گیرند.

در ماده 28 به استثنائات یا موارد غیر قابل ثبت به عنوان اختراع اشاره شده است:

1- نقشه‌های مالی؛

2- هر اختراع یا تکمیلی که منحل انتظامات عمومی یا منافی عفت یا مخالف حفظ الصحة عمومی باشد.

3- فرمول‌ها و ترتیبات دوائی.

طبق رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوانعالی کشور با شماره 1376/1/19-615، عبارت «فرمول‌ها و ترتیبات دوایی» در شق 3 صرفاً به مواد و اجزاء تشکیل‌دهنده هر دارو مربوط می‌شود و نه به ابداعات و اختراعات و اکتشافات دارویی.

در ماده 29 نظام اعلامی در ثبت اختراع پذیرفته شده است: کسی که بدواً مطابق این قانون تقاضای ثبت اختراع به نام خود می‌کند مخترع شناخته می‌شود، مگر این که خلاف ادعای او در محاکم صلاحیتدار به اثبات برسد. طبق ماده 26 آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون نیز توصیف مشروح اختراع که باید ضمیمه اظهارنامه ثبت اختراع باشد، باید خوانا و به طوری نوشته شود که اشخاص با اطلاع بتوانند از مطالعه آن موضوع و تازگی آن را درک کنند. در ماده 32 آیین‌نامه مذکور هم آمده است که: ظرف 30 روز پس از ثبت هر اختراع، آگهی آن در روزنامه رسمی منتشر خواهد شد.

طبق ماده 7 قانون در صورتی که تقاضای ثبت رد شود، علل رد باید صریحاً ذکر شود و تقاضاکننده می‌تواند از تصمیم رد تا 10 روز از تاریخ ابلاغ آن شکایت کند و حکم محکمه قابل استیناف و تجدیدنظر خواهد بود.

ماده 33 قانون به مدت حمایت و حقوق اعطایی پرداخته است: مدت اعتبار ورقه اختراع به تقاضای مخترع یا 10 یا 15 و یا منتهی 20 سال خواهد بود. در مدت مزبور که باید صراحتاً در ورقه اختراع قید شود، مخترع یا قائم مقام قانونی او حق انحصاری ساخت یا فروش یا اعمال و یا استفاده از اختراع خود را خواهد داشت. طبق ماده 33 آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون هم مدت اعتبار ورقه اختراع از تاریخ تسلیم اظهارنامه محسوب می‌شود.

طبق ماده 36، ورقه اختراع به هیچ وجه برای قابل استفاده بودن و یا جدید بودن و یا حقیقی بودن اختراع سندیت ندارد و همچنین ورقه مزبور به هیچ وجه دلالت بر این نمی‌کند که تقاضاکننده یا موکل او مخترع واقعی می‌باشد و یا شرح اختراع یا نقشه‌های آن صحیح است و اشخاص ذینفع می‌توانند نسبت به موارد مزبور اقامه دعوی کرده و خلاف آن را ثابت نمایند. طبق ماده 37 نیز در موارد زیر هر ذینفعی می‌تواند به محکمه

رجوع کرده و تقاضای صدور حکم بطلان ورقه اختراع را بنماید:

- 1- وقتی که اختراع، اختراع جدید نیست؛
- 2- وقتی که ورقه اختراع مخالف مقررات ماده 28 صادر شده باشد؛
- 3- وقتی که اختراع مربوط به طریقه‌های علمی صرف بوده و عملاً قابل استفاده صنعتی یا کشاورزی نباشد؛
- 4- وقتی که پنج سال از تاریخ صدور ورقه اختراع گذشته و اختراع به موقع استفاده عملی گذاشته نشده باشد.

طبق تبصره این ماده نیز هر اختراع یا هر تکمیل اختراع موجودی که قبل از تاریخ تقاضای ثبت خواه در ایران و خواه در خارج در نوشته‌ها یا نشریاتی که در دسترس عموم است شرح و یا نقشه آن منتشر شده و یا به مورد عمل یا استفاده گذارده شده باشد جدید محسوب نمی‌گردد.

بر این اساس، در دو ماده مذکور، علاوه بر اشاره به امکان اقامه دعوی و صدور حکم بطلان حق اختراع، یک بار دیگر به خصوصیات اختراع قابل ثبت (جدید، بدیع و قابل کاربرد صنعتی بودن) اشاره نموده است. در شق 4 ماده 37 نیز به شرط استفاده از اختراع و امکان لغو حق اختراع در صورت عدم استفاده از آن برای مدت 5 سال از تاریخ صدور ورقه اختراع اشاره شده است. در تبصره ماده 37 نیز به شرط عدم انتشار یا استعمال قبلی برای ثبت اختراع اشاره شده است.

طبق ماده 19، حکم محکمه در حدود قوانین قابل استیناف و تجدیدنظر خواهد بود و مفاد حکم قطعی باید به خرج محکوم‌له در روزنامه رسمی منتشر شود و محکوم‌له می‌تواند مخارج مزبور را در جزء خسارت از محکوم‌علیه مطالبه نماید.

ماده 39 به قابل انتقال بودن مالکیت یا حق استفاده از اختراع اشاره دارد: دارنده ورقه اختراع می‌تواند مالکیت یا حق استفاده از موضوع اختراع خود را کلاً یا جزئاً به هر طریقی که بخواهد به دیگری منتقل کند. هرگاه ورقه اختراع از طریق ارث منتقل شده باشد، مالک جدید وقتی می‌تواند از مزایای این قانون بهره‌مند شود که این انتقال را به ثبت برساند.

ماده 40 نیز به لزوم ثبت هرگونه معامله درباره حق اختراع اشاره دارد: هرگونه معامله راجع به ورقه اختراع باید به موجب سند رسمی به عمل آمده و در دفتر ثبت اختراعات نیز ثبت شود و الا آن معامله نسبت به اشخاص ثالث معتبر نخواهد بود. هرگاه معامله در خارج ایران واقع گردد آن معامله در ایران نسبت به اشخاص ثالث وقتی معتبر خواهد بود که در اداره ثبت اسناد تهران به ثبت برسد.

در ماده 42 به امکان استفاده از مدارک و اسناد مربوط به اختراعات اشاره شده است: مراجعه به کلیه اسناد و اوراق مربوط به ثبت هر اختراع پس از صدور ورقه اختراع آزاد است و هر کس می تواند از اسناد و اوراق مربوط به ورقه اختراع یا معاملات راجع به آن با تأدیه حقی که به موجب نظامنامه معین خواهد شد سواد مصدق تحصیل کند.

ماده 43 قانون به ثبت تغییرات اختراع اشاره دارد: دارنده هر ورقه اختراع یا قائم مقام قانونی او می تواند در تمام مدت اعتبار ورقه مزبور هر تغییری را که در اختراع خود داده باشد مطابق مقررات این قانون به ثبت برساند. طبق ماده 35 آیین نامه اصلاحی اجرای قانون هم برای تغییر یا تکمیل و یا اضافات مربوطه، ورقه اختراعی در تکمیل ورقه اصلی صادر می گردد و ورقه اختراع تکمیلی تابع همان مقرراتی خواهد بود که برای ورقه اصلی معین شده است، ولی مدت اعتبار ورقه تکمیلی نمی تواند از مدت اعتبار ورقه اصلی تجاوز نماید.

طبق ماده 37 آیین نامه مذکور نیز در صورتی که تقاضاکننده اختراع تکمیلی شخص دیگری غیر از صاحب اختراع اصلی باشد، ورقه ثبت اختراع تکمیلی اجازه استفاده از اختراع اصلی را به او نمی دهد و صاحب اختراع اصلی نیز نمی تواند از اختراع تکمیلی استفاده کند، مگر آن که بین آنها تراضی به عمل آید.

مواد 30 و 44 نیز به وضع اتباع خارجی پرداخته اند. طبق ماده 30، مخترعی که در خارج از ایران برای اختراع خود مطابق قوانین محل تحصیل ورقه اختراع کرده است می تواند در صورتی که مدت ورقه مزبور منقضی نشده باشد در ایران نیز برای بقیه آن مدت تقاضای ورقه اختراع کند، ولی اگر اختراع مزبور را کسی یا مؤسسه ای

در ایران قبل از تقاضای ثبت اختراع کلاً یا جزئاً به موقع عمل یا استفاده گذارده یا مقدمات استفاده از آن را تهیه کرده باشد، مخترع نمی‌تواند از عملیات آن شخص یا مؤسسه جلوگیری کند. طبق ماده 44 قانون مذکور نیز نسبت به اتباع خارجی که در ایران تقاضای ثبت اختراع نموده و اقامتگاه آنان در ایران نباشد، مقررات عهدنامه که با دولت متبوع آنها منعقد شده باشد مرعی خواهد بود و اگر عهدنامه نباشد معامله متقابل خواهد شد.

طبق ماده 46 قانون، رسیدگی به دعاوی حقوقی یا جزایی مربوط به اختراع در محاکم تهران به عمل خواهد آمد و طبق ماده 49 نیز در مورد خساراتی که خواه از مجرای حقوقی و خواه از مجرای جزایی در دعاوی مربوط به اختراعات مطالبه می‌شود، خسارات شامل ضررهای وارده و منافی خواهد بود که طرف از آن محروم شده است. همان‌طور که در مواد مختلف قانون به حق شکایت و اعتراض اشاره شده است، در مواد 47-62 آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون هم به آیین رسیدگی به شکایت‌های مربوط به حق اختراع در مراحل مختلف شامل: شکایت از رد تقاضای ثبت، اعتراض به ثبت قبل از ثبت اختراع، و اعتراض به اختراع ثبت شده پرداخته شده است.

در ماده 53 آیین‌نامه مذکور آمده است که هرگاه اعتراض معترض مبنی بر حق مالکیتی باشد که نسبت به اختراع مورد تقاضای ثبت ادعا می‌نماید، بدون این که آن اختراع در ایران به اسم او ثبت شده باشد اعتراض او وقتی پذیرفته می‌شود که ثبت اختراع را نیز مطابق قانون ثبت علایم و اختراعات و مقررات این آیین‌نامه تقاضا نماید. همین ترتیب در هر موردی نیز باید رعایت شود که اعتراض معترض برای حفظ حقوق خود نسبت به اختراعی به عمل می‌آید که آن اختراع هنوز در ایران به ثبت نرسیده است، مگر آن که اختراع قانوناً قابل ثبت نباشد.

بر اساس ماده 48 قانون هم در مواد 63-65 آیین‌نامه اصلاحی اجرای قانون به اقدامات تأمینی و مسائل مربوطه پرداخته شده است.

2-1-3) کمبودها و مغایرت‌های قانون

با بررسی مقایسه‌ای مفاد قانون مصوب 1310 با مفاد موافقتنامه تریپس از جمله مفاد مرتبط کنوانسیون پاریس، صرف‌نظر از موارد جزئی دیگر می‌توان به وجود کمبودها و مغایرت‌های زیر پی برد:

در ماده 27 موافقتنامه تریپس به موضوع قابل ثبت و استثنائات مجاز اشاره شده است. در مواد 26-28 قانون مصوب 1310 تعریف وسیعی از اختراع ارائه شده است، ولی در آن صریحاً به موضوع فرایندها اشاره نشده و فقط در بند 2 ماده 27 به طور تلویحی به آن اشاره شده است. به علاوه، به نظر می‌رسد که استثنای «نقشه‌های مالی» در ماده 28 با موافقتنامه تریپس مغایرت داشته باشد، در عین حال که در ماده 28 از کلیه استثنائات مذکور در بندهای 2 و 3 ماده 27 موافقتنامه تریپس استفاده نشده است.

در ماده 4 چهارم کنوانسیون پاریس به عدم ارتباط قابلیت ثبت اختراع به محدودیت‌های فروش محصول مربوطه اشاره شده است، ولی در قانون مصوب 1310 به این موضوع پرداخته نشده است.

ماده 28 موافقتنامه تریپس به حقوق اعطایی پرداخته است. در ماده 33 قانون مصوب 1310 فقط به حق انحصاری ساخت یا فروش یا اعمال یا استفاده از اختراع اشاره شده و به حق عرضه برای فروش یا واردکردن اشاره نکرده و مثل موافقتنامه تریپس بین محصول و فرایند تفکیک قایل نشده است. شایان ذکر است که در ماده 6 موافقتنامه تریپس، تعیین رژیم یا مقررات مربوط به خاتمه حقوق یا واردات موازی به خود اعضاء واگذار شده است.

در ماده 30 موافقتنامه تریپس با ذکر شرایط و الزاماتی به امکان ایجاد استثنائاتی برای حقوق اعطایی پرداخته و در همین راستا ماده 5 سوم کنوانسیون پاریس به مصادیقی به عنوان استثناء بر حقوق اعطایی اشاره کرده است که در این خصوص مقرره‌ای در قانون مصوب 1310 وجود ندارد. در ماده 31 موافقتنامه نیز به طور مفصل به استفاده‌های دیگر بدون کسب اجازه از دارنده حق از جمله مجوزهای اجباری اشاره شده است، ولی قانون

مصوب 1310 در این زمینه ساکت است. البته در قسمت «الف» ماده 5 کنوانسیون پاریس به امکان اعطای مجوز اجباری و حتی لغو حق اختراع در صورت عدم استفاده از اختراع مذکور اشاره شده است که می‌توان شق 4 ماده 37 قانون مصوب 1310 (متضمن امکان لغو ورقة اختراع در صورت عدم استفاده از اختراع برای مدت 5 سال) را با آن سازگار دانست.

در ماده 33 موافقتنامه تریپس به مدت حمایت به میزان حداقل 20 سال از تاریخ تشکیل پرونده اشاره شده است، ولی در ماده 33 قانون مصوب 1310 مدت مذکور 10 یا 15 یا منتهی 20 سال طبق تقاضای مخترع ذکر شده است که اگرچه حداکثر آن با حداقل موافقتنامه تریپس انطباق دارد، ولی در عمل می‌تواند مشکل ساز باشد.

در ماده 73 موافقتنامه تریپس به استثنائات امنیتی اشاره شده است که قانون مصوب 1310 در این زمینه ساکت است.

در ماده 11 کنوانسیون پاریس به امکان اعطای حمایت موقت در نمایشگاه‌های بین‌المللی اشاره شده است که قانون مصوب 1310 در این زمینه ساکت است.

در ماده 34 موافقتنامه تریپس اشاره شده است که در مورد فرایندها، وظیفه اثبات می‌تواند به عهده مدعی علیه گذاشته شود. قانون مصوب 1310 از آنجایی که به طور صریح و مجزا به مسئله فرایندها نپرداخته، در مورد وظیفه اثبات درباره فرایندها نیز تفکیکی قایل نشده است.

در ماده 10 دوم کنوانسیون پاریس به لزوم مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه اشاره شده است، ولی قانون 1310 در این زمینه ساکت است.

همان‌طور که قبلاً گفته شد، در مواد گوناگونی از موافقتنامه تریپس به حق اتخاذ اقدامات مقتضی برای جلوگیری از رویه‌های ضد رقابتی و حفاظت از اطلاعات افشاء نشده اشاره شده است، ولی قانون 1310 در این زمینه ساکت است. در ماده 6 موافقتنامه تریپس هم به مسئله خاتمه حقوق یا واردات موازی اشاره شده است که قانون 1310 در این زمینه هم ساکت است.

در زمینه‌های دیگر، مفاد قانون مصوب 1310 یا با مفاد موافقتنامه تریپس و مفاد مرتبط کنوانسیون پاریس سازگاری دارد، یا مقایسه آنها اصلاً موضوعیتی ندارد (مثل مسئله حق تقدم) و یا سکوت قانون داخلی تعارضی با مفاد اسناد مذکور ندارد.

3-2) قانون ثبت اختراعات، طرحهای صنعتی و علائم تجاری مصوب 1386

3-2-1) مفاد قانون

طبق ماده 1 قانون، اختراع شامل فراورده و فرایند می‌شود و طبق ماده 2، اختراعی قابل ثبت است که حاوی ابتکار جدید و دارای کاربرد صنعتی باشد و صنعت هم به معنای گسترده آن مراد است و شامل مواردی نظیر صنایع دستی، کشاورزی، ماهیگیری و خدمات نیز می‌شود.

ماده 4 به استثنائات یا موارد غیر قابل ثبت به عنوان اختراع اشاره کرده است که عبارتند از:

- 1- کشفیات، نظریه‌های علمی، روش‌های ریاضی و آثار هنری؛
- 2- طرح‌ها و قواعد یا روش‌های انجام کار تجاری و سایر فعالیت‌های ذهنی و اجتماعی؛
- 3- روش‌های تشخیص و معالجه بیماری‌های انسان یا حیوان (این بند شامل فراورده‌های منطبق با تعریف اختراع و مورد استفاده در روش‌های مزبور نمی‌شود)؛
- 4- منابع ژنتیک و اجزاء ژنتیک تشکیل دهنده آنها و همچنین فرایندهای بیولوژیک تولید آنها؛
- 5- آنچه قبلاً در فنون و صنایع پیش‌بینی شده باشد (فن یا صنعت قبلی عبارت است از هر چیزی که در نقطه‌ای از جهان از طریق انتشار کتبی یا شفاهی یا از طریق استفاده عملی و یا هر طریق دیگر، قبل از تقاضا و یا در موارد حق تقدم ناشی از اظهارنامه ثبت اختراع، افشاء شده باشد و در صورتی که افشای اختراع ظرف مدت شش ماه قبل از تاریخ تقاضا یا در موارد مقتضی قبل از تاریخ حق تقدم اختراع صورت گرفته باشد، مانع ثبت نخواهد بود)؛
- 6- اختراعاتی که بهره‌برداری از آنها خلاف موازین شرعی یا نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد.

- ماده 5 به نحوه ذکر نام مخترع، اختراعات انفرادی یا مشترک، اختراعات همزمان، قابل انتقال بودن حقوق ناشی از اختراع، و اختراع در قالب استخدام یا قرارداد پرداخته است:
- 1- حقوق اختراع ثبت شده منحصرأ به مخترع تعلق دارد؛
 - 2- اگر افرادی به صورت مشترک اختراعی کرده باشند، حقوق ناشی از اختراع مشترکاً به آنها تعلق می گیرد؛
 - 3- هرگاه دو یا چند نفر، مستقل از دیگری اختراع واحدی کرده باشند، شخصی که اظهارنامه اختراع خود را زودتر تسلیم کرده و یا در صورت ادعای حق تقدم هرکدام بتوانند اثبات کنند که در تاریخ مقدم اظهارنامه خود را به صورت معتبر تسلیم کرده اند، مشروط بر این که اظهارنامه مذکور مسترد یا رد نگردیده یا مسکوت گذاشته نشده باشد، حق ثبت اختراع را خواهند داشت؛
 - 4- حقوق اختراع ثبت شده قابل انتقال است و در صورت فوت صاحب حق به ورثه او منتقل می شود؛
 - 5- در صورتی که اختراع ناشی از استخدام یا قرارداد باشد، حقوق مادی آن متعلق به کارفرما خواهد بود، مگر آن که خلاف آن در قرارداد شرط شده باشد؛
 - 6- نام مخترع در گواهینامه اختراع قید می شود، مگر این که کتباً از اداره مالکیت صنعتی درخواست کند که نامش ذکر نشود. هرگونه اظهار یا تعهد مخترع مبنی بر این که نام شخص دیگری به عنوان مخترع قید گردد، فاقد اثر قانونی است.
- در ماده 6 به لزوم افشای اطلاعات مربوط به اختراع اشاره شده است و طبق آن، ادعای مذکور در اظهارنامه ثبت اختراع باید با توصیف همراه باشد؛ به نحوی که برای شخص دارای مهارت عادی در فن مربوطه واضح و کامل بوده و حداقل یک روش اجرایی برای اختراع ارائه کند. طبق ماده 54 نیز اطلاعات موجود در دفاتر ثبت قابل دسترس همگان بوده و هر شخص می تواند برابر مقررات مندرج در آیین نامه اجرایی، اطلاعات مورد نیاز خود را دریافت کند.
- در ماده 8 به امکان اصلاح یا تقسیم اظهارنامه و شرایط آن اشاره شده و در ماده 9 نیز

به مسئله حق تقدم پرداخته شده است. طبق ماده 9، متقاضی می تواند همراه با اظهارنامه خود، طی اعلامیه ای حق تقدم مقرر در کنوانسیون پاریس را درخواست نماید. حق تقدم می تواند بر اساس یک یا چند اظهارنامه ملی یا منطقه ای یا بین المللی باشد که در هر کشور یا برای هر کشور عضو کنوانسیون مذکور تسلیم شده است. با پذیرش درخواست حق تقدم، حمایت های مذکور در کنوانسیون پاریس شامل آن خواهد شد.

طبق ماده 10، اداره مالکیت صنعتی می تواند از متقاضی درخواست کند که اطلاعات مربوط به اظهارنامه های خارجی خود اعم از شماره و تاریخ آن، تصویر گواهی نامه اختراع ثبت شده و هرگونه تصمیم نهایی در این زمینه را ارائه دهد.

طبق ماده 11، تاریخ تقاضا همان تاریخ دریافت اظهارنامه خواهد بود و در صورت نیاز بودن به اصلاحات، تاریخ تقاضا همان تاریخ دریافت اصلاحات مذکور خواهد بود و در صورت عدم انجام اصلاحات مذکور، اظهارنامه کان لم یکن تلقی خواهد شد.

طبق ماده 13، پس از قید تاریخ تقاضا، اظهارنامه از نظر انطباق با شرایط مندرج در این قانون و آیین نامه آن بررسی خواهد شد و در صورت تشخیص انطباق، اقدام لازم برای ثبت اختراع انجام می گیرد. در غیر این صورت، اظهارنامه رد و مراتب به متقاضی ابلاغ می گردد. طبق ماده 14 نیز پس از ثبت اختراع، یک نوبت آگهی در مورد آن منتشر می شود و گواهی نامه ثبت اختراع صادر می گردد.

ماده 15 به حقوق ناشی از گواهی نامه اختراع پرداخته است که به ترتیب زیر است:

الف- بهره برداری از اختراع ثبت شده در ایران توسط اشخاصی غیر از مالک اختراع، مشروط به موافقت مالک آن است. بهره برداری از اختراع ثبت شده به شرح زیر خواهد بود:

1- در صورتی که اختراع در خصوص فرآورده باشد:

اول- ساخت، صادرات و واردات، عرضه برای فروش، فروش و استفاده از فرآورده؛

دوم- ذخیره به قصد عرضه برای فروش، فروش یا استفاده از فرآورده.

2- در صورتی که موضوع ثبت اختراع فرایند باشد:

اول- استفاده از فرایند؛

دوم- انجام هریک از موارد مندرج در جزء 1 بند «الف» این ماده در خصوص کالاهایی که مستقیماً از طریق این فرایند به دست می‌آیند.

ب- مالک می‌تواند با رعایت بند «ج» این ماده و ماده 17 [در مورد مجوز اجباری] علیه هر شخصی که بدون اجازه او بهره‌برداری‌های در بند «الف» را انجام دهد و به حق مخترع تعدی کند و یا عملی انجام دهد که ممکن است منجر به تعدی به حق مخترع شود، به دادگاه شکایت کند.

ج- حقوق ناشی از گواهی‌نامه اختراع شامل موارد زیر نمی‌شود:

1. بهره‌برداری از کالاهایی که توسط مالک اختراع یا با توافق او در بازار ایران عرضه می‌شود؛
2. استفاده از وسایل موضوع اختراع در هواپیماها، وسایط نقلیه زمینی یا کشتی‌های سایر کشورها که به طور موقت یا تصادفاً وارد حریم هوایی، مرزهای زمینی یا آب‌های کشور می‌شوند؛
3. بهره‌برداری‌هایی که فقط با اهداف آزمایشی درباره اختراع ثبت شده انجام می‌شود؛
4. بهره‌برداری توسط هر شخصی که با حسن نیت قبل از تقاضای ثبت اختراع یا در مواقعی که حق تقدم تقاضا شده است، قبل از تاریخ تقاضای حق تقدم همان اختراع، از اختراع استفاده می‌کرده یا اقدامات جدی و مؤثری جهت آماده شدن برای استفاده از آن در ایران به عمل می‌آورده است.

د- حقوق استفاده‌کننده قبلی که در جزء 4 بند «ج» این ماده قید شده است، تنها به همراه شرکت یا کسب‌وکار یا به همراه بخشی که در آن از اختراع استفاده می‌شده یا مقدمات استفاده از آن فراهم گردیده، قابل انتقال یا واگذاری است.

در ماده 16 به مدت حمایت از اختراع اشاره شده است: اعتبار گواهی‌نامه اختراع، پس از 20 سال از تاریخ تسلیم اظهارنامه اختراع منقضی می‌شود. در ماده 17 به طور مفصل

به موضوع مجوز اجباری یا استفاده دولت از اختراع بدون اجازه مالک آن پرداخته شده است.

طبق ماده 18، هر ذینفعی می‌تواند ابطال گواهینامه اختراعی را از دادگاه درخواست نماید و در صورتی که ثابت کند که یکی از شرایط مندرج در مواد 1، 2، 4 و صدر ماده 6 و بند «ج» آن رعایت نشده است یا این که مالک اختراع، مخترع یا قائم مقام قانونی او نیست، حکم ابطال گواهینامه اختراع صادر می‌شود. هر گواهینامه اختراع یا ادعا یا بخشی از ادعاهای مربوطه که باطل شود، از تاریخ ثبت اختراع باطل تلقی می‌شود و آگهی رأی نهایی دادگاه در اولین فرصت ممکن منتشر می‌گردد.

طبق ماده 48، هرگونه تغییر در مالکیت اختراع یا حق مالکیت ناشی از تسلیم اظهارنامه مربوطه، به درخواست کتبی هر ذینفع از اداره مالکیت صنعتی انجام شده و به ثبت می‌رسد و به جز در مورد تغییر مالکیت اظهارنامه، توسط اداره مذکور آگهی می‌شود. تأثیر این گونه تغییر نسبت به اشخاص ثالث منوط به تسلیم درخواست مذکور است.

طبق ماده 50، هرگونه قرارداد اجازه بهره‌برداری از اختراع ثبت شده یا اظهارنامه مربوط به آن به اداره مالکیت صنعتی تسلیم می‌شود. این اداره مفاد قرارداد را به صورت محرمانه حفظ، ولی اجازه بهره‌برداری را ثبت و آگهی می‌کند. تأثیر این گونه قراردادها نسبت به اشخاص ثالث منوط به مراعات مراتب فوق است.

در ماده 58 آمده است که اداره مالکیت صنعتی قبل از اعمال اختیارات قانونی، به طرفی که می‌خواهد علیه او تصمیم بگیرد فرصت کافی می‌دهد تا مطالب خود را اعلام نماید. طبق ماده 58 نیز تصمیمات اداره مالکیت صنعتی توسط اشخاص ذینفع قابل اعتراض و تجدیدنظر است. در ماده 60 به اقدامات تأمینی اشاره شده است. و در ماده

61 نیز جبران خسارت و پرداخت جزای نقدی یا حبس تعزیری پیش‌بینی گردیده است. طبق ماده 61، در دعوی مدنی راجع به نقض حقوق مالک اختراع در مواقعی که اختراع، فرایند دستیابی به یک فراورده باشد، در صورت وجود شرایط زیر، مسئولیت اثبات این که فراورده از طریق آن فرایند ساخته نشده است، به عهده خواننده دعوی نقض

حق خواهد بود. در این صورت، دادگاه در صورت ارائه اسناد و مدارک، منافع مشروع خواننده دعوی نقض حق را از جهت عدم افشای اسرار تولیدی و تجاری وی در نظر خواهد گرفت:

1- فرآورده جدید باشد؛

2- احتمال قوی وجود داشته باشد که فرآورده با استفاده از فرایند مزبور ساخته شده و مالک حقوق ثبت شده علی‌رغم تلاش‌های معقول نتوانسته است فرایندی را که واقعاً استفاده شده، تعیین نماید.

در ماده 62 نیز آمده است که در صورت تعارض مفاد این قانون با مقررات مندرج در معاهدات بین‌المللی راجع به مالکیت صنعتی که ایران به آنها پیوسته و یا می‌پیوندد، مقررات معاهدات مذکور مقدم است.

2-2-3) کمبودها و مغایرت‌های قانون

با بررسی مقایسه‌ای قانون مصوب 1386 با مفاد موافقتنامه تریپس از جمله مفاد مرتبط کنوانسیون پاریس، صرف‌نظر از موارد جزئی دیگر، می‌توان کمبودها و مغایرت‌های زیر را مشاهده کرد:

ماده 27 موافقتنامه تریپس به موضوع قابل ثبت به عنوان اختراع و استثنائات مجاز پرداخته است. مواد 1 و 2 و 4 و 1386 نیز به این مسائل پرداخته و با ماده 27 موافقتنامه تریپس سازگاری دارد، ولی کاملاً از استثنائات مذکور در این ماده استفاده نشده و صریحاً به استثنائاتی مثل حفظ حیات یا بهداشت انسان، حیوان یا گیاه یا جلوگیری از لطمه جدی به محیط زیست اشاره نشده است.

در ماده 30 موافقتنامه تریپس با ذکر شرایط و الزاماتی به بیان استثنائات مربوط به حقوق اعطایی پرداخته شده است و در همین راستا شق «ج» ماده 15 قانون مصوب 1386 نیز مصادیقی را به عنوان استثنائات حقوق اعطایی ذکر کرده است، در صورتی که اصلح بود با رعایت اصول قانون‌نویسی ابتدا شرایط و الزامات ذکر می‌گردید و سپس چند مصداق تمثیلی نیز برای تبیین بیشتر ذکر می‌شد.

در ماده 4 چهارم کنوانسیون پاریس به عدم ارتباط قابلیت ثبت اختراع به محدودیت‌های فروش محصول مربوطه اشاره شده است، ولی در قانون مصوب 1386 به این موضوع پرداخته نشده است.

در ماده 31 موافقتنامه تریپس به مسئله استفاده‌های دیگر بدون کسب اجازه از دارنده حق از جمله مجوز اجباری پرداخته شده است که ماده 17 قانون مصوب 1386 کاملاً با آن سازگاری دارد و حتی در مورد مجوزهای اجباری مربوط به دارو از ظرفیت کامل موافقتنامه تریپس استفاده نکرده است. قضیه از این قرار است که بر اثر پیگیری کشورهای در حال توسعه و کشورهای دارای کمترین درجه توسعه‌یافتگی، در بند 6 بیانیه دوحه در مورد موافقتنامه تریپس و بهداشت عمومی¹ از شورای تریپس خواسته شد که راهی برای کمک به کشورهای فاقد توانایی تولید داروهای مورد نیاز برای استفاده از مجوزهای اجباری مذکور در ماده 31 موافقتنامه تریپس بیابد. طبق شش ششم ماده 31، مجوزهای مذکور عمدتاً برای تأمین نیاز بازار داخلی قابل استفاده بودند. طبق تصمیم شورای عمومی برای اجرای بند 6 بیانیه دوحه در مورد موافقتنامه تریپس و بهداشت عمومی در 30 اوت 2003²، کشورهای فاقد توانایی تولید داروهای مورد نیاز خود می‌توانند داروهای ارزان‌تر را از کشورهای دیگر وارد کنند. به عبارت دیگر، کشورهای دارای توانایی تولید داروهای مذکور می‌توانند با اعطای مجوز اجباری به صدور آن داروها به کشورهای فاقد توانایی تولید آن داروها بپردازند. برای این که این تصمیم در موافقتنامه تریپس گنجانده شود، در دسامبر 2005 شورای تریپس تصمیم گرفت که پروتکلی برای اصلاح موافقتنامه تریپس به شورای عمومی ارائه دهد تا این پروتکل پس از تصویب آن به وسیله دو سوم اعضای سازمان در اول دسامبر 2007 اجرایی شود.³ تا آن تاریخ، تصمیم 30 اوت 2003 شورای عمومی به قوت خود باقی می‌ماند. بعداً طبق تصمیم شورای عمومی در 18 دسامبر 2007، مهلت مذکور تا 31 دسامبر 2009 تمدید

1- WTO document WT/MIN (01)/ DEC/2

2- WTO document WT/L / 540

3- WTO document IP/C / 41

شد. پس از تصویب دو سوم اعضا، اصلاحیه مذکور برای این اعضا جایگزین تصمیم 30 اوت 2003 خواهد شد. برای سایر اعضا نیز تا تصویب آنها، تصمیم 30 اوت 2003 به قوت خود باقی خواهد بود.

به هر حال، طبق اصلاحیه مذکور که در 6 دسامبر 2005 در شورای عمومی تصویب شد، برخلاف شق ششم ماده 31 موافقتنامه تریپس، اعطای مجوز اجباری برای صدور داروهای ارزان‌تر به کشورهای فاقد توانایی تولید داروهای مورد نیاز خود میسر می‌گردد. در واقع، مقررۀ جدید درصدد حل مشکلات بهداشتی در کشور واردکننده و رفع مشکلات قانونی و حقوقی در کشور صادرکننده می‌باشد. در شق «و» ماده 17 قانون مصوب 1386 مفاد شق ششم (یا «و») ماده 31 موافقتنامه تریپس عیناً حفظ شده است و از فرصت فراهم شده در اصلاحیه فوق استفاده نشده است.

طبق بند 4 ماده 70 موافقتنامه تریپس، استفاده‌کنندگان قبلی از یک اختراع در صورت ادامه استفاده آنها باید غرامت منصفانه‌ای را پرداخت کنند، ولی در جزء 4 قسمت «ج» ماده 15 قانون مصوب 1386 به این مسئله اشاره نشده است.

در ماده 6 موافقتنامه تریپس این حق به اعضا داده شده است که خودشان رژیم یا مقررات مربوط به خاتمه حقوق یا واردات موازی را تعیین کنند، ولی در قانون مصوب 1386 به خوبی به این مسئله پرداخته نشده است. از یک سو، در قسمت «الف» ماده 15 به حق واردات اشاره شده، ولی به مسئله خاتمه حقوق اشاره نشده است و این امر می‌تواند حاکی از «عدم خاتمه حقوق» باشد؛ از طرف دیگر، در شق 1 قسمت «ج» آمده است که «بهره‌برداری از کالاهایی که توسط مالک اختراع یا با توافق او در بازار ایران عرضه می‌شود» از حقوق ناشی از گواهینامه اختراع مستثنی است و این امر می‌تواند حاکی از پذیرش «خاتمه حقوق» در شکل ملی آن باشد که بدترین شکل خاتمه حقوق برای کشورهای در حال توسعه است و واردات موازی را ممنوع می‌سازد.

در ماده 73 موافقتنامه تریپس هم به استثنائات امنیتی اشاره شده است که قانون مصوب 1386 در این زمینه ساکت است.

در ماده 11 کنوانسیون پاریس به امکان اعطای حمایت موقت در نمایشگاه‌های بین‌المللی اشاره شده است که قانون مصوب 1386 در این زمینه ساکت است. در ماده 10 دوم کنوانسیون پاریس به لزوم مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه اشاره شده است، ولی قانون مصوب 1386 در این زمینه ساکت است. در مواد گوناگونی از موافقتنامه تریپس به حق اتخاذ اقدامات مقتضی برای جلوگیری از رویه‌های ضدرقابتی و حفاظت از اطلاعات افشاءنشده اشاره شده است که قانون مصوب 1386 به اندازه کافی به آن پرداخته است. سرانجام، در ماده 62 قانون مصوب 1386 به تقدم معاهدات بین‌المللی بر قانون مذکور اشاره شده است که انعقاد یا الحاق به معاهدات بین‌المللی را تسهیل می‌کند.

(4) نتیجه‌گیری

از مقایسه قوانین و مقررات ایران درباره حق اختراع با مفاد موافقتنامه تریپس از جمله مفاد مرتبط کنوانسیون پاریس چنین استنباط می‌شود که در هر دو قانون قدیم و جدید ایران کمبودها یا مغایرت‌هایی وجود دارد. برای مثال، در قانون ثبت علائم و اختراعات مصوب 1310 در زمینه‌هایی مثل مدت حمایت، ثبت فرایندها، استفاده ناکافی از استثنائات و انعطاف‌های موافقتنامه تریپس، مجوزهای اجباری، مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه، مقابله با رویه‌های ضدرقابتی، خاتمه حقوق یا واردات موازی، حفاظت از اطلاعات افشاءنشده و برخی مسائل دیگر مغایرت، کمبود یا ابهام وجود داشت. قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب 1386 پیشرفت زیادی به سوی سازگاری با استانداردهای بین‌المللی و موافقتنامه تریپس داشته است ولی باز هم در موارد معدودی مثل استفاده از استثنائات و انعطاف‌های موافقتنامه تریپس، مقابله مؤثر با رقابت مکارانه یا غیرمنصفانه، مقابله با رویه‌های ضدرقابتی، خاتمه حقوق یا واردات موازی، حفاظت از اطلاعات افشاءنشده و برخی مسائل دیگر دارای کمبودها و ابهاماتی است. بر این اساس، پیشنهاد می‌شود که سازمان ثبت اسناد و املاک کشور به عنوان متولی امور مربوط به مالکیت صنعتی در مدت اجرای آزمایشی قانون مصوب

1386 با استفاده از نظرات کارشناسی و تجارب اجرایی به شناسایی کمبودها و نقایص قانون مذکور و سرانجام اصلاح آن مبادرت ورزد.

منابع

الف - فارسی:

درنگارش مقاله حاضر، علاوه بر قوانین داخلی و اسناد ذکرشده در متن، از منابع زیر استفاده شده است:

بزرگی، وحید (1385) «نقش حقوق مالکیت فکری در انتقال تکنولوژی: با اشاراتی به موافقتنامه تریپس»، فصلنامه پژوهش‌های تجارت جهانی، سال اول، شماره‌های 2 و 3، صص 139-166.

سازمان جهانی تجارت (1385) اسناد حقوقی سازمان جهانی تجارت: نتایج مذاکرات تجاری چندجانبه دور اروگوئه، ترجمه گروه مترجمان، تهران: مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

سازمان جهانی مالکیت فکری (1384) بررسی مقایسه‌ای حقوق مالکیت فکری در سازمان جهانی تجارت و سازمان جهانی مالکیت فکری، ترجمه وحید بزرگی، تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی.

ب - لاتین:

WTO (2002) **The Legal Texts: The Results of the Uruguay Round of Multilateral Trade Negotiations**, Geneva: WTO Publications.

UNCTAD- ICTSD (2005) **Resource Book on TRIPS and Development**, Cambridge: Cambridge University Press.

WTO (2008) **WTO Analytical Index: Guide to WTO Law and Practice**, <<http://www.wto.org/english/res-e/booksp-e/analytic-index-e/trips-e.htm>>.

WIPO (1997) **Implications of the TRIPS Agreement on Treaties Administered by WIPO**, Geneva: WIPO Publications.